

20. Yüzyılın Başlarında Romanya Ekonomisindeki Yabancı Sermaye Yatırımları

Daniela Buşă*

İstatistiksel verilere bakıldığında bu çalışma; 20. yüzyılın başlarında Romanya ekonomisindeki yabancı sermaye yatırımlarının türlerini, miktarını ve ekonomik etkilerini analiz etmektedir. Yabancı sermaye, Romanya'daki modern ekonomik ilişkilerin gelişmesinde önemli bir rol oynar, ancak, ana hedef, yatırımcılar tarafından kendi çıkarlarına göre takip edildiği için, bu yatırımların bölgesi büyük ölçüde kesin ve hızlı kar sağlayan alanlar doğurmakla sınırlıdır. Maden kaynaklarının (özellikle petrol) kullanılması ve altyapı geliştirme projeleri Romanya Devleti'ni bir ortak olarak görmeye özellikle tercih edilmiştir. Diğer taraftan, endüstri fark edilir yatırımlardan yoksun bırakıldı ve bu nedenle gelişimin geri aşamasında kaldı. Romanya'daki yabancı sermaye akışı analizi aynı zamanda 1. Dünya Savaşı zamanlarında Romanya'yı da içine alan jeopolitik çıkarların uygun bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olur.

Dolaylı olarak Romanya'nın da olduğu Güneydoğu Avrupa ülkelerindeki batı yatırımlarının uyumu ve miktarı; ekonomik ve politik ilgilerin örtüşmesini ve alacaklı tarafından elde edilen önemli avantajları vurgular. Tuna ve onun ağzları, Karadeniz, Ege Denizi, Boğazlar, Balkan Yarımadası ve Küçük Asya'ya giden yollar üzerindeki

kontrol, çürümekte olan Osmanlı politik faktörünün değişimi, ekonomik güçlerden dolayı bölgenin bölünmesi, sermaye piyasasının fethi, Güneydoğu Avrupa ülkelerinde bütün kârlı ekonomik sektörlerdeki yatırımlar, onların doğal kaynaklarının ve hammadde tedarikçileri ve perakende pazarlarının da dâhil olduğu alanın sömürülmesi; bütün bunlar, özellikle Batılı yatırımcılar için Güneydoğu Avrupa'nın çekici bir hale gelmesine sebep olmuştur.

Yirminci yüzyılın başlarında yabancı finanslar; Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Osmanlı İmparatorluğu'nu içeren yabancı devlet borçları ve kredi kurumlarında belirleyici bir pozisyona sahipti. Çeşitli yerüstü ve yeraltı kaynaklarının kullanılmasında olduğu kadar; yol inşaatı, ulaşım araçları, köprü ve kamu yararına olan binaların finansmanı da hala yabancı sermayelerin elindeydi. Bu son yatırım, faiz oranı devlet istikrazından (%5-7) da fazla olarak %8-12'lere çıktığından ve batı Avrupa ülkelerinin¹ muadil yatırımlarını ikiye üçe katladığından ciddi karların yapılmasını sağladı.

Yatırımların miktarı; alacaklıya, başlangıç ülke pazarındaki nakit kaynaklara, yatırım karlılığı üzerindeki perspektife, bir alandaki faize ve sonuncu ama son derece önemli olarak, alacaklı ülkenin genel politikasına göre ve borçluya atfedilen yere göre değişiklik göstermektedir. Bu, örneğin Fransız finansörler yabancı devlet borçlarının çoğu da dâhil olmak üzere diğer karsız ve akılsız yatırımları düşünerek kesin, hızlı ve güvenli karlar elde etmeye düşkünken, Alman finansörlerin hem kendi ülkelerinde hem de Güneydoğu Avrupa'da, neden sanayi yatırımlarının, yeraltı kaynakları kullanımının, özellikle petrol olmak üzere, ticari ve demiryolları şirketlerinin (inşa etme ve kullanma), kamu hizmetlerinin çoğunu yönettiğini açıklamaktadır.

(*) Dr., Kıdemli Araştırmacı., Romanya Akademisi "Nicolae Iorga" Tarih Enstitüsü.

(**) Cev.: Seval Kapçık

(1) Victor Axenciuc, *Penetrația capitalului străin în România până la primul război mondial* in „Revista de istorie”, t. 34, no. 5, 1981, p. 825.

Bağımsızlık öncesi sembolik varlığı ile Romanya'da yabancı sermaye 19. Yüzyılın son on yılı boyunca madencilik sanayii (petrol), hammadde tedarik süreci (ahşap, maden cevherleri), metalürji, gıda (şeker), kimya endüstrisi yönüne döndü. Bunun yayılması hükümetlerin ekonomik politikaları, gümrük ücretleri ve buna göre devletin kalkınma ve modernleşme ihtiyacı ile bağlantılıdır. Yabancı sermayenin milletinin ve Romanya sermayesine ilişkin payının, tarihçiler ve ekonomistler tarafından tartışılan iki ihtilaflı yönü vardı. Bu nedenle; Vintilă Brătianu'nun hesaplamalarına göre 1. Dünya Savaşı başlarına yakın zamanlarda Romanya endüstrisinde, yabancı sermayeler %4'lük ulusal sermaye² ile karşılaştırıldığında %96'lık bir oranı temsil ediyordu. Bu hesaplamalar; Octav Constantinescu ve Nicolae Xenopol'un tahminlerine çok yakındı ki bunlar sırasıyla %92.4 ve %94.5 yabancı sermaye olarak ve %3.2 ve %5.5 Romanya sermayesi³ olarak tahmin etmişlerdi. Diğerleri ise yabancı sermayeyi %80.2⁴ hatta %69⁵lara kadar düşürmüşlerdir.

Resmi istatistiklerin eksikliği, hükümet adamlarının düşük ilgisi ve yabancı yatırımların çalışmalarının miktarı ve değeri ile ilgili çalışmalar yapan ekonomistlerin çoğu, ulusal mevzuattaki belirli boşluklar, yetkililer ile ilişkilendirilen kapsamlı bir değerlendirme olmadan bir şirketten başka bir şirkete geçebilen geniş hisselerin işlemlerine yönelik kayıtsızlık, yeni sahibi tarafından kayıt dışı olarak yapılmış ya da bazen ertelenmiş işler Romanya endüstrisine genel ve özel branşlarda da yatırım yapılmış yabancı sermayenin değeri ve milleti ile ilgili verilerde tutarsızlıklara yol açmıştır. Bu nedenle, Gh. M. Dobrovici'ye göre, 1914'te var olan, 823 174 846 Lei (Romanya para birimi) sermaye ile, 725 şirket arasında yalnızca 43 şirketin 244 438 055 Lei sermayesi tamamen yabancı finanslara⁶ aitti. Aynı tarihte, G. D. Cioriceanu ve Endüstri ve Ticaret Bakanlığı'nda Endüstri Müdürü olan D. St. Emilian'ın tahminleri,

daha yüksektir, yani 515 milyon Lei, sırasıyla, totaldeki 740 milyon Leiden 511 milyon Lei yabancı sermaye ve 636 milyon Lei ki bu büyük endüstrilerde yatırım yapılan sermayenin 3'te 2'sinde fazlasının yurt dışından⁷ geldiğini gösterir.

Bu verileri analiz eden Victor Axenciuc bunların gerçekdışı olduğunu düşünmüştür. Kendinden önce gelenleri, yalnızca bazı şirketleri ve yatırım hisselerindeki sermayeyi göz önünde bulunduran hesaplama metodolojisini kullandıkları için suçlamıştır. Hesaplamayı tekrar yaparak, 1913 yılı istatistiklerine göre, endüstride toplam varlıklar için 1.307 milyon Lei yatırım yapıldığını bulmuştur ki bunun %80.5'i D. St. Emilian tarafından yabancı sermaye olarak verilmiştir. D. St. Emilian 1.045 milyon Lei'i bunun için elde tutmuştur ki bu önceki Müdürün⁸ tahminlerinin iki katından fazladır.

Tablo 1⁹: 1913 yılı Romanya endüstrisindeki yabancı sermaye yatırımları

Sektör	Yabancı sermaye milyon Lei	Yabancı sermayenin sektörün bütün sermayesi ile oranı
Petrol Endüstrisi	379,4	94,0
Petrol Endüstrisi	45,0	69,6
Şeker Endüstrisi	34,5	94,0

- (2) Vintilă Brătianu, *Politica de stat a petrolului în urma noii Constituții și a legii minelor*, Bucharest, p. 6.
- (3) Octav Constantinescu, *Contribuția capitalului străin la industria petroliferă românească*, Bucharest, 1937, p.125; Nicolas Xenopol, *La richesse de la Roumanie*, Bucharest, 1916, p. 147.
- (4) D. St. Emilian, *Capitalul în industria din România* în "Analele statistice și economice", nr. 3, 1918, pp. 5; Tudor Savin, *Capitalul străin în România*, București, 1947, p. 34; N.N. Constantinescu, V. Axenciuc, *Capitalismul monopolist în România*, București, 1962, p. 214; V. Axenciuc, *Penetrația capitalului monopolist străin în economia României în Progresul economic în România 1877-1977*, București, 1977, p. 148.
- (5) Georges D. Cioriceanu, *La Roumanie économique et ses rapports avec l'étranger de 1860 à 1915*, Paris, 1918, p. 367.
- (6) Gh. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate 1823-1933*, București, 1934, p. 273.
- (7) Georges D. Cioriceanu, *op.cit.*, p. 367; D. St. Emilian, *op.cit.*, p. 5-6.
- (8) V. Axenciuc, *Penetrația capitalului monopolist străin în economia României*, p. 148.
- (9) Table elaborated by V. Axenciuc based on the data communicated by D. St. Emilian, *op. cit.*, p. 5 and descendingly ordered by us. (V. Axenciuc tarafından D. St. Emilian ile iletişime geçilerek elde edilen veriler baz alınarak detaylandırılan bu tablo bizim tarafımızdan hazırlanmıştır.)

Gaz, elektrik, su	21,9	95,5
Metalürji endüstrisi	9,0	74,0
Gıda endüstrisi	8,9	31,0
Kâğıt ve selüloz endüstrisi	6,5	46,0
Ulaşım	5,0	27,0
Tekstil endüstrisi	4,3	21,9
Yapı malzemeleri endüstrisi	2,6	27,0
Kimya endüstrisi	2,3	72,0
TOPLAM	520,2	81,7

Yukarıdaki veriler göz önüne alındığında, yabancı finansların onların maden ve hammadde yatırımlarının işlenmesi üzerine odaklandıklarını ifade edebiliriz. Romanya sermayesi kâğıt ve selüloz, gıda ve tekstil endüstrisine sahipken; kimya endüstrisi, metalürji, şeker endüstrisi ve elektrikte yabancı şirketler sermayeye %72 ile %95 arasında sahiptirler. Aynı sonuçlar, veriler farklı olmasına rağmen, Gh. M. Dobrovici tarafından verilen bilgiler kullanılarak da elde edilebilir. 24 tanesi 116 881 255 Lei toplam sermaye ile petrol şirketi, 2'si 10 350 000 Lei toplam sermaye ile orman şirketi ve aşağıdaki; kimya endüstrisi (48 600 000 Lei), metalürji (13 125 000 Lei), şeker endüstrisi (9 000 000 Lei), yapı malzemeleri-beton (5 250 000 Lei), kömür çıkarımı (5 250 000 Lei), biracılıktan (4 000 000 Lei) her biri ve 11 tanesi diğer iş alanlarıyla çeşitlenmiş (31 951 800 Lei)¹⁰ olan 43 yabancı şirket 1914 yılında işletme ile yetkilendirilmişlerdir.

Yabancı sermayenin anonim şirketlerine yaptığı yatırımların büyük çoğunluğu İngiltere-Hollanda (%38.3) maliyesine, bunları takip eden Almanya-Avusturya-Macaristan (%36.6), Fransa-Belçika (%18.6), Amerika (%4.8) ve İtalya'ya (%1.4)¹¹ aitti. Değer ve yüzde bakımından Almanya sermayesi 120 820 175 Lei toplam yatırım ile ilk sırayı alırken bunu 97 901 246 Lei (%19.5) ile Hollanda sermayesi ve çok yakın bir şekilde 96 922 938 Lei (%18.9) ile İngiltere sermayesi takip etmektedir.

Tablo 2: 1914 yılında büyük sanayinin isimsiz şirketler tarafından kaynaklanan yabancı sermayesi¹²

Sermaye Kaynağı	Değer – Lei cinsinden	Yüzde %
Almanya	120 820 175	23,5
Hollanda	97 901 246	19,5
İngiltere	96 922 938	18,9
Avusturya-Macaristan	65 539.525	12,8
Belçika	57 945 327	11,3
Fransa	37 765 000	7,3
Amerika	25 000 000	4,9
İtalya	7 550 000	1,4

19. yüzyılın sonlarından 1. Dünya Savaşı'na kadar olan yirmi yılda, petrolden, genel olarak makine jeneratörü, özellikle patlama motorları ve en önemlisi ucuz aydınlatma kaynağı olarak bütün dünyada istifade edilmiştir. İşlenmesi ve taşınması daha kolay, daha küçük saklama alanı gerektiren ve kömür gibi yandığında siyah ve ağır duman çıkaran bir madenden çevreye daha az zararlı olan petrol, hızlı bir şekilde günlük sosyal hayatı kapladı, hiçbir zaman vazgeçilemeyecek hale geldi. Sonuç olarak; kullanım alanının Kuzey Amerika Devleti, Pennsylvania ve Kafkaslardaki küçük bir bölgeyle sınırlı olduğu 1860 yılında, dünyanın 67 000 ton olan üretimi, 1900 yılında 22.3 milyon tona son derece hızlı bir şekilde ilerlemiştir, daha sonra kaydedilen değerler üretimin her geçen yıl daha da yükseldiğini gösterir: 1910 yılında 44 milyon ton, 1913¹³ yılında 51 milyon ton. Bazı üretici ülkeler (ABD) ekonomik ve politik etki için kendi madenlerini bir avantaj olarak kullanmışlardır.

Diğerleri (Büyük Britanya, Almanya, Hollanda) petrol sahalarının gelişmemiş

(10) Gh.M. Dobrovici, *op.cit.*, p. 273.

(11) V. Axenciuc, *op.cit.*, p. 149.

(12) Table drawn up on the data published by V. Alimănișteanu, *Participarea băncilor la industrie*, București, 1915, p. 5; D. St. Emilian, *L'industrie en Roumanie*, Bucarest, 1919, p. 6; A. Popovici, *Formarea capitalului în România*, Iași, 1935, p. 85; N.N. Constantinescu, V. Axenciuc, *op.cit.*, p. 214. (Bu tablo V. Alimănișteanu tarafından yayınlanan verilere dayanarak çizilmiştir.)

(13) Rene Sedillot, *Istoria petrolului*, București, 1979, p. 140.

ülkelerde edinimi ya da kiralanması için süreklili ve aralıklı bir eylem gerçekleştirmişlerdir. Sonuç olarak; petrol çıkarma, işleme ve ticaretini yapma alanlarındaki mücadele, İngiltere, Amerika ve Hollanda maliyelerini içeren ve 20. Yüzyıl başlarında Alman yatırımcıların da ilgisini çekmeye başlayan bu çekişme 19. yüzyılın sonlarından beri bir şekil kazanmıştır.

Valachian Petroleum Limited Şirketi -Romanya'da, 1864 yılında, İngiliz Jackson Brown tarafından yabancı sermaye ile kurulan ilk şirketti- 4 milyon frank¹⁴ sermaye ile kurulmuştu. 19. Yüzyılın son 10 yılının ortalarına kadar petrol endüstrisinin 9/10'u Romanya'daydı¹⁵. 1895 yılındaki Maden Kanunu'ndaki serbest kullanım izni ile birlikte uluslararası ortaklar ortaya çıktı. Yabancı sermaye paylaşımı 1895 ve 1903 yılları arasında önemli ölçüde, 1904 ve 1915 yılları arasında olağanüstü bir şekilde arttı. Değer bakımından ise; yabancı yatırımlar neredeyse dörde katlandı¹⁶; 1895'te¹⁷ 20 milyon Lei altın, 1905'te 82.6 milyon Lei altın olurken, bir sonraki yıl beşe katlanarak; 1906'da 175.6 milyon Lei altın, 1908'de 222.2 milyon Lei altın, 1915'te¹⁸ 404.7 milyon Lei altın oldu. Daha da fazla devletin sorumlu olduğu şirketler ortaya çıktı ve kullanım alanı genişledi. 1912 yılında devlet sorumluluğundaki 62 şirket 265 milyon Lei anapara ile 20 000 hektarlık petrol arazisinin¹⁹ 2500 hektarını kullanıyordu. 1914'te şirket sayısı 96'ya ve anapara 403.5 milyon Lei'ye fırlamıştır ki bu toplamın %92'sini oluşturuyordu. O tarihte, Romanya sermayesi bazı uzmanlara göre²⁰ %7-8'i oluşturuyordu, diğerlerine²¹ göre ise bu rakam %5.5 hatta %3.2²² idi.

Yeni enerji kaynaklarının, bunların kullanımının ve özellikle bunların işlenmesinden, ulaşımlarından, dağıtımından ve ticarileştirilmesinden kaynaklanan büyük faydaların önemi, rakipler ve yatırımcılar arasında sert ve acımasız çatışmalara yol açmıştır. Herhangi bir darbe, hem pazarda hem de sahne arkasında mubah hale geldi. Üreticiler, taşıyıcılar, dağıtımıcılar servetlerini aynı hızda

arttırdı ya da harcadı. Bütün bunların yansımaları yabancı sermaye katılımında görüldü. 20. Yüzyılın başlarına kadar, petrol çıkarımı ve işlenmesinde yatırım yapılan sermayenin büyük çoğunluğu İngiltere'nindi, 1905'ten sonra %64.32 ile öncelik Almanya tarafından devralındı, bunu takip eden İngiltere-Hollanda (%8.75), Amerika (%3.32), Fransa-Belçika (%4.31), İtalya (4.98) oldu. O dönemde ulusal sermaye %14.32'lik²³ bir oranı temsil ediyordu.

1914'te Romanya'da dokuz ülke: Almanya, Büyük Britanya, Hollanda, Fransa, ABD, Belçika, Avusturya-Macaristan, İtalya ve İsveç, petrol endüstrisine yatırım yapmıştır. Değer ve yüzdeler bakımından Romanya ekonomisinin bu branştaki sermaye katılımında dönemin *üç analisti* tarafından belirlenen rakamlar tutarlı olmamasına rağmen, bir sıralama yapmamıza izin verilmiştir.²⁴

- (14) V. Torocanu, *Capitalul investit în industria petrolului în Industria petrolului în România în 1908*, Bucharest, 1910, p. 283.
- (15) Cf. V. Alimănişteanu, *Patruzeci de ani în industria petrolului 1866-1906* in "Convorbiri literare", nr. 3-5, 1906, p. 447 apud Gh. Buzatu, *România și trusturile petroliere internaționale până în 1929*, Iași, 1981, p. 33.
- (16) 1895 kanunu yeraltı zenginlikleri için tasarlanmıştır: altın, gümüş, demir, kömür vb. Madenleri sahipleri kullanmaya isteksiz olduğundan Devlet gelirin %4'ünü kira olarak ödeyerek ve hasarlarını tazmin ederek kullanmaya hak sahibiydi. Yukarıdakilerin bir istisnası olarak yeraltında (petrol, asfalt, taşıl kum gibi) bulunan ziftili maddeler verilebilir. Onların sahipleri, maden politikası, maden vergileri, işçi ve kiracı hakları gözetildiği takdirde onları satabilir, devredebilir veya kiralayabilirler.)
- (17) A. Ianculescu, *La Roumanie nouvelle et ses richesses minière*, Paris, 1928 apud A. Popovici, *op. cit.*
- (18) According to Nicolas Xenopol, *op. cit.*, p. 146 ; V. Torocanu, *op. cit.*, p. 187, tabel I; Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 27.
- (19) Gh.M. Dobrovici, *op. cit.*, p. 244.
- (20) See D. Kastris, *Les capitaux étrangers dans la finance roumaine*, Paris, 1921, p. 49 and N. Arcadian, *Industrializarea României*, ediția II, București, 1936, p. 135. The former uses for calculation the figures advanced by the publication of Marmorosch Blank Bank, *Les forces économique*, that is, 93.2% foreign capital and 6.8% Romanian capital, and the latter the figures provided by D. St. Emilian, *op. cit.* See also Tudor Savin, *op. cit.*, p. 42. (Önceki hesaplamalar Marmorosch Blank Bankası tarafından yapılmıştır, sonrakiler ise D. St. Emilian tarafından yapılmıştır.)
- (21) Nicolas Xenopol, *op. cit.*, p. 147.
- (22) According to O. Constantinescu, *op. cit.*, p. 125. "Le Moniteur du petrol roumaine"de sunulan verilerden yola çıkan yazar 1916 yılı için %92.4 (467 milyon lei altın) katsayısı yabancı sermaye olarak %4.4 (23 milyon lei altın) katsayısı karışık sermaye olarak %3.2 (17 milyon lei altın) katsayısı Rumen şirket olarak tahmin etmektedir. O, sonrakinin hissesini %75'lik karışık sermayeye takdir eder. Bu durumda yabancı sermaye için olan katsayı %93.5'e ve milli sermaye için olan katsayı %6.36'ya çıkmaktadır. Tahminler N. Xenopol tarafından sunulanlara çok yakındır.
- (23) See Gh. Răvaș, *Din istoria petrolului*, Bucharest, 1955, p.87; N.N. Constantinescu, V. Axenciuc, *op. cit.*, p. 211; Axente Sever Bocu, *Din istoria industriei românești. Petrolul*, Bucharest, 1981, p. 9.
- (24) See Vintilă Brătianu, *op. cit.*; O. Constantinescu, *op. cit.*; N. Xenopol, *op. cit.*; T. Savin, *op. cit.*; D. Kastris, *op. cit.*

Tablo 3: 1914'te petrol endüstrisindeki yabancı sermayenin kaynağı²⁵

Değerler milyon Lei altın cinsinden				Yüzdeler		
Ülkeler	N. Xenopol	D. Kastris	G.M. Dobrovici	N. Xenopol	D. Kastris	G.M. Dobrovici
Almanya	160	110	110	35,0	27,22	27,34
Büyük Britanya	115	96	95	25,2	23,76	23,64
Hollanda	60	80	98	10,1	19,80	24,25
Fransa	10	10	20	10	2,47	5,07
İtalya	45	4	7	2,2	0,99	1,85
Belçika	10	12	14	2,2	2,97	3,56
ABD	25	25	25	5,5	6,18	6,19
Avusturya-Macaristan	6	8		1,3	1,98	-
Romanya	25	-	33	5,5	-	8,10

Bahsetmemiz gerekir ki, kimi eski kimisi oldukça yeni²⁶ diğer çalışmalar Xenopol ve Kastris tarafından sunulan verilerdeki hafif düzeltmeler ile yerini almıştır.

Aynı zamanda Maden Kanunu'nun onaylanmasıyla Romanya pazarındaki ilk devlet sorumluluğundaki şirketler görülmeye başlanır. Böylelikle, 1895 Eylül ayında *Societatea Română pentru industria și comerțul petrolului (Rumen Petrol Endüstrisi ve Ticareti Şirketi)*'de küçük Rumen ve İngiliz yatırımcıları ile birlikte pay sahibi olan Wien menşeli şirket *Offenbeim und Singer*'in deneyimlediği zorluklardan faydalanan Budapeşte'deki Macar Ticaret ve Endüstri Bankası Avusturya'nın hisselerini satın alarak *Steaua română (Romanya Starı)* limited şirketinin²⁷ temellerini atmış oldu. İlk taahhüt edilen sermaye (Macaristan, İngiltere ve Avusturya) 2.4 milyon Lei altın olarak gerçekleşti. 1897'de şirket Prahova Vadisi'ndeki petrol zengini topraklarda 305 hektarlık bölgenin sorumluluğunu aldı. 1898'de Macaristan katılımı ve İngiliz hisselerini satın alan *Deutsche Bank* ana hissedar oldu. Böyle durumlarda, şirket payı da hızla büyüdü. 1904'te *Steaua română* 13 239 hektarlık araziye satın aldı. İki yıl sonra, petrol alanı bakımından zengin olan dört ilçeden üçünde (Prahova, Dâmbovița, Buzău) çalışmalarına devam etti ve 275 000 tonun²⁸ üzerinde üretim gerçekleşti. Kısa sürede Romanya'daki en büyük petrol çıkarımı

ve işletimi şirketlerinden biri haline geldi. 1909'da, *Rumen Petrol Ticareti Limited Şirketi* (Londra'da da ofisi bulunan) ile yapılan anlaşmaya göre, Batı Avrupa pazarında ürünlerinin perakende satışını temin etmiştir. 1915'te, Deutsche Bank ve Alman maliyesinin diğer önde gelen temsilcileri: *National Bank für Deutschland, Bank für Handel und Industrie, Berliner Handelsgesellschaft, Mitteldeutsche Credit Bank*, ile birlikte ödenmiş 120 milyon Lei nominal sermayeye sahipti. Bunlara bir Avusturya şirketi olan *Wiener Bankverein* de katıldı. *Steaua Română*'nın, Londra, Sofya, Cenova, Smyrna vb.²⁹ yerlerde petrolün ticarileştirilmesi için iştirakleri vardı.

1903'te petrol endüstrisinde; 12.8 milyon Lei sermaye ile 12 diğer Romanya şirketi, 18.8 milyon Lei sermaye ile 2 Avusturya-Macaristan şirketi, 14.8 milyon Lei sermaye ile 6 Hollanda şirketi, 6.1 milyon Lei sermaye ile 4 İngiltere şirketi, 4.8 milyon Lei sermaye

(25) Drawn up on the basis of the data provided by N. Xenopol, *op.cit.*, p.147, D. Kastris, *op.cit.*, p. 49 and G.M. Dobrovici, *op.cit.*, p. 244. The figures provided by Dobrovici stand on *Statistica minieră a României pe anul 1913-1914* and D.St. Emilian, *op.cit.*, p.7. (N. Xenopol, D. Kastris, G. M. Dobrovici tarafından sunulan verilere göre çizilmiştir.)

(26) See to that end Gh. Buzatu, *România și trusturile petroliere internaționale până în 1929*, p. 38; N.N. Constantinescu, V. Axenciuc, *op.cit.*, p. 213.

(27) See *Istoricul Societății „Steaua română” I-II* in “Moniteur du petrol roumain”, year XIX, no. 20 of October 20, 1920 and no. 22 of November 15, 1920, p. 664-667, respectively p. 746-749.

(28) See “Biruința”, Ploiești, November 14/26, 1907.

(29) Marcel Bibiri-Sturua, *Creșterea influenței economice germane în România*, Bucharest, 1915, p. 33. See also “Moniteur du petrol roumain”, February 1/14, 1915, p.76; V. Alimănișteanu, *op.cit.*, p. 34 and 64-70.

ile 2 Belçika şirketi ve 300,000 Lei³⁰ ile bir Fransa şirketi vardı.

Bu yıldan itibaren, Romanya petrol endüstrisi yabancı sermayenin katılımından yararlanmıştı. Dünyadaki büyük başkentlerdeki ünlü bankalar ve ünlü petrol ortaklıkları Romanya petrolünün çıkarılması, rafine edilmesi, taşınması ve ticarileştirilmesine itiraz ettiler. Rekabetlerinde, yalnızca yeni kazançlardan elde edilebilecek kârı göz önünde tuttular. Bu; Berlin'deki hükümet adamlarının müdahalesi ile bile çözülemeyen, Deutsche Bank ve Diskonto Gesellschaft arasındaki farklılıkların nasıl olduğunu açıklamaktadır. Aracıları vasıtasıyla devam eden çatışma boyunca her biri sırasıyla bir şirket kurdu: Deutsche Petroleum Aktiengesellschaft (1904), Allgemeine Petroleum Industrie A.G. (1905).

Bu ikisinden sonra, Gura Ocnițe ve Buștenari'de maden çıkarımı ve petrol artırımına katılan *Diskonto Gesellschaft* Romanya'da en güçlü pozisyona geldi. 1903'te, S. Bleichröder ile birlikte, *Telega Petrol Limited Şirketi* sermayesinin (5 575 000 Lei) en büyük parçasına ortak oldular ve 1905'te, Fransa ve Romanya sermayesinin, 1 820 000 Lei sermaye ile *Buștenari* şirketlerinin, 3 750 000 Lei sermaye ile *Vega Refinery* (Ploiești)'nin ve 3 milyon Lei sermaye ile *Creditul petroliferin* katkılarıyla kurdular ve Marmorosch Blank Bankası'nın 2 milyon Lei katkısı ile geliştirdiler. Öncekiler hammadde çıkarılması ve iletimi ile meşgul olurken sonrakiler elde edilen ürünlerin ticarileştirilmesiyle ilgilendiler. Onların Romanya pazarındaki varlıkları ilk başlarda hissediliyordu, örneğin *Buștenari* petrol üretimi bakımından (132 227 ton)³¹ *Steaua Română*'dan sonra ikinci sırayı almıştı. 1907'de, *Telega Oil* ve *Buștenari*'nin birleşimi, 12 500 000 Lei³² sermaye ile yeni bir şirket olan *Concordia*'yı doğurdu.

Diğer yabancı sermaye şirketleri şunlardı: Alianta (1908), Carpathia (1913), A.G. für Petrol Industrie Nürenburg yavru şirketi

(1913), Danubiul (1914). 1914'ün sonunda, Romanya'daki³³ toplam yabancı yatırımların %31.41'i olan 16 434 220 Lei nominal sermaye ile Almanya maliyesi 14 şirket ile katılım sağladı.

20. yüzyılın başlarından beri, *Standard Oil Trust* tarafından temsil edilen Amerika maliyesi de yeni petrol sahalarını³⁴ elde etmek için bu savaşa girişti. Bu, *Diskonto Gesellschaft* Bankası'nın etrafındaki Alman bir grup ile birlikte, Romanya Devleti'ne birkaç arazinin tahsis edilmesi teklifiyle sunuldu. Amerika; Dâmbovița ve Prahova ilçelerindeki çıkarım hattının Köstence Limanı ile bağlandığı ana ulaşım kanalının belirlenmesiyle ilgilenirken, Almanya; petrol ürünlerinin çıkarımı ve ticarileştirilmesiyle ilgileniyordu.

İlk yatırımcının sermayesi ve deneyimi, ikincinin ise Bükreş hükümeti ve politikacıları ile özel ilişkileri vardı. Romanya'daki krizden yararlanarak, esasen acil nakit akışı ihtiyacı adı altında belirtilerek, 1900 Ekim'inde, 50 yıllık bir süreliğine 15 000 hektar petrol arazisinin yönetimi ve boru hatlarının³⁵ tekele verilmesi karşılığında 10 milyon Lei peşin para teklif edildi.

Kasım ayında gerçekleştirilen müzakereler boyunca iki yabancı ortak arasında yanlış anlaşılmalar vardı. Alman Gruba çok fazla bir teklif yapıldığı, dolayısıyla gelecekte ayrıcalıklı bir konumda olmasının kolaylaştırılması göz önüne alındığında, *Standard Oil* temsilcileri, kendi isimleriyle, *Diskonto* şirketini ortaklıktan çıkarıp sadece bir aracı kılan, başka bir teklif sundu. Sonuç olarak Alman grup geri çekildi. Bu şartlar altında, Romanya

(30) V. Torocanu, *op.cit.*, p. 286, table II; Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 26.

(31) See „Biruînța”, November 14/26, 1907.

(32) V. Alimănișteanu, *op.cit.*, p. 64, Annexe II. For details regarding the participation of *Diskonto-Gesellschaft* Group. (*Diskonto-Gesellschaft* Grubu'nun katılım detayları için bkz.)

(33) Marcel Bibiri Sturia, *op.cit.*, p. 34.

(34) For more details regarding the interests and intentions of the American trust, see Stelian Ionescu, *Asupra concesiunii „Standard Oil Company” în România*, Bucharest, 1900. (Amerikan ortaklığı hakkında daha fazla detay için bkz.)

(35) For details regarding the negotiations, see Gh. Buzatu, *op.cit.*, p. 32-37; Gh. Răvas, *op.cit.*, p. 41-45; Robert Păiușan, *Problematica unei crize timpurii a datoriei externe*, Bucharest, 1998, p. 145. (Müzakere detayları için bkz.)

hükümeti 25 Kasım/8 Aralık 1900'de *Standard Oil* ile olan müzakerelere son verdi. İki gün sonra, 27 Kasım/10 Aralık 1900'de, *Diskonto* kendi teklifini yaptı. Bu teklife göre *Diskonto* Romanya Devleti'ne 15 000 hektarlık seçkin bir arazi karşılığında 8 milyon Lei verecekti. Bu teklif kabul edilmemekle kalmayıp, aynı zamanda kamuoyunun³⁶ olumsuz tepkisiyle karşılaştı.

Petrol alanı tahsisi, Alman grubun 1900'deki teklifle başlayan müzakerelere devam etme girişimleriyle 1903 yılında yeniden ele alındı. Gerçek şimdi farklıydı, finansal kriz artık yoktu ve böylece Alman teklifleri tartışmalar için bir temel teşkil edemedi. Reddedildiler. Takip eden yıllar boyunca, Wilhelmstrasse'den gelen diplomasi bu olayı Almanlar'ın lehine çevirmek istediğinden, bu teklif gibi başka girişimler de oldu. Alman Şansölyesi 1905 baharında bu petrol meselesi konusunda ülke olarak endişeli olduklarına vurgu yaparak "eğer ciddi Alman çıkarları dikkate alınmazsa, Romanya'ya³⁷ karşı bir imparatorluk ülkesi olarak kaçınılmaz siyasi yaptırımları yürürlüğe koymaya mecbur kalacağının" üstüne basmıştır. Bu sözlerle Şansölye, Aromanyanlar'ın haklarını tanıyan Bükreş hükümetine verilmiş desteği ima ediyordu.

Standard Oil de savaşımdan vazgeçmedi, ancak taktiklerini değiştirdi. Rumen petrolünü reddettiklerinden dolayı yabancı pazarlara yaptıkları baskılar, Amerikan petrol fiyatlarının büyük bir düşüş yaşamasıyla birlikte, bir yandan *Diskonto* ve onun iştiraki İngiliz-Fransız grup olan ve beraberliğinde uluslararası bir şirket olan *Europäische Petroleum Union*'ı kurdukları Nobel-Rothschild etrafında toplanan Alman bankaları grubuyla bir kolisyona yol açarken, diğer yandan Romanya marketinde Amerikan ortaklığının yayılmasına sebep olmuştur.

1904'te, *Standard Oil, Româno-Americana (Romanya-Amerika)* şirketinin temellerini kurmada başarılı oldu. 1914'te

petrol endüstrisine yatırım yapılan %5 sermaye, %18 üretim ve %23 artım oranına³⁸ sahip oldu. 1907'de Romanya'daki Almanlar ve Amerikalılar arasındaki çatışma, Alman grubun Amerikan çıkarlarını etkileyebilecek herhangi bir eylemden kaçınması sözü ile sona erdi.

İngiltere-Hollanda sermayesi de Almanya ve Amerika'dan birine eklendi. 19. Yüzyıldan beri Romanya pazarında mevcut bulunan İngiltere sermayesi, çıkarlarını Hollanda sermayesi ile birleştirerek güç ve rekabet kazandı. Birlikte, 1910'da *Royal Dutch Shell* ortaklığına ait olan *Astra Română* ve 1912'de *Romanian Consolidated Oil Fields Ltd* şirketlerinin kurulmasına katkıda bulundular. Birincisi; *Astra* şirketlerinin birleşmesiyle ortaya çıktı: Hollandalı grup *Geconsolideerde Holandische-Petroleum Co* tarafından 1908'de kurulan *Astra*; 1906'da³⁹, Moreni bölgesi ve *Regatul Român (Romanya Krallığı)*'daki üretimi 112 000 ton olan petrol alanlarını hibe etmiştir. İkincisi ise; *Romanian Oilfields Ltd, British Romanian Oil Co Ltd (1910'da kurulan), Central Romanian Petroleum Co (1909'da kurulan)* ve R. Von Sykle tarafından (1906'da) kurulan şirketlerden kuruldu. 1914'te *Astra Română*; petrol endüstrisindeki yatırım sermayesinin %11.5'ini, üretimin %25'ini ve artımın %40'ını⁴⁰ ele aldı.

20. yüzyılın başlarına kadar Fransa'nın varlığı önemsizdi ve Almanya, İngiltere, Hollanda ya da Belçika sermayesine küçük katılımcılarla dahil oldu. İlk şirket olan *Aquila Franco-Română* 1904'te şirket haline geldi. Üretimi 1914⁴¹ yılında 200 000 ton olan Prahova Vadisinde' ki alanları ve Ploieştide'ki rafineriyi istismar etti. Onu; 1905'te *Columbia*, 1906'da Paris'teki

(36) Robert Păiuşan, *op. cit.*, p. 146.

(37) Archive of the Ministry of Foreign Affairs, fund 21, vol. 22, f. 18, report, Berlin May 30 /June 12. 1905, A. Beldiman to Iacob Lahovary.

(38) Gh. M. Dobrovici, *op. cit.*, p. 245

(39) See "Biruința", November 14/26, 1907.

(40) G. M. Dobrovici, *op. cit.*

(41) Balkan Compas, teil I, Rumänien, 1914-1915, Wien, 1914, p. 247.

Rothschild House tarafından kontrol edilen *Alfa ve Galia*, 1907'de *Franco-Română* (Fransa-Romanya) takip etti. Bunlardan en güçlüsü; 1912-1913'ten beri var olan, Paris borsasında ve *Banque des Paris et des Pays Bas* and *Omnium International* gibi Paris bankalarının yatırımlarında payı olan *Columbia* oldu. 1913'te bunların üretimleri tüm Romanya üretiminin⁴² %18'ini teşkil ediyordu.

Fransız sermayesi diğer şirketlerin kurulmasına: 1905'te *Société des petroles roumains* ve *Gallo-Româna*, 1906'da *Luteția*, 1907'de *L'Etoile franco-roumaine*, 1908'de *Odette*, 1909'da *Carré, Wenger et Co.* (daha sonra *Vulcânești* oldu) ve *Predeal-Teleajen*, katkı sağladı. 1910'da *Societatea Română* (Romanya Şirketi) Ploiești'deki madenleri kullanarak ve aralarında Bükreş'teki⁴³ Fransız konsolosunun da bulunduğu birçok yatırımcının ilgisini çekerek aktivitelerine başladı. 20. yüzyılın başlarında; petrol çıkarımı, işletimi, taşınması ve ticarileştirilmesi büyük görüş açıları ve faydalarla sanayi dalını oluşturuyordu. 1913'te, 13 şirket, üretimin %97'sini karşılıyordu, bunun %27.4'ünü *Steaua Română* ve *Concordia*, %25'ini *Astra Română*, son olarak %18.8'ini *Columbia* ve *Româno-Americană* sağlıyordu. Fransız şirketler; *Columbia* (4. sırada), *Alfa* (9. sırada), *Acvila Franco-Română* (12. sırada) toplam üretimin %15.4'ünü, Hollandalı şirketler; *Orion* ve *Internaționala* %6.6'sını ve İngilizler; *Romanian Consolidated Oilfields Ltd*, *Trajan Romanian Oil Co.* ve *Anglo-Romanian Petroleum* %5.5'ini oluşturuyordu. Fransa, Anglo Hollanda, İngiltere ve Hollanda birlikte %52.5'ini karşılayarak Alman şirketlerini⁴⁴ aşıyordu. *1. Dünya Savaşı'ndan hemen önce, petrol çıkarımı ve işletiminde Almanya, Anglo Hollanda ve Amerika şirketleri baskındı. Örneğin; 1914'te elde edilen 1 783 947 tonluk toplam ham petrol üretimine, her ikisi de Almanya sermayesi olan Steaua Română and Concordia şirketleri 450 360 tonla katkıda bulunurken, Astra-Română* (esasen Hollanda sermayesi olan) 466 605 tonla ve

Româno-Americană 420 531⁴⁵ tonla katkıda bulunuyordu, bu da yaklaşık 2/3'üdür. Arıtım hesaba katıldığında hesaplar aynıydı. O zamanlarda Alman şirketleri 489 423 ton, *Astra Română* 421 631 ton ve *Româno-Americană* 384 550⁴⁶ ton katkıda bulunmuşlardı.

1913'ün sonlarında, 73 şirketin sermaye yatırımları 476 923 136 Lei olarak hesaplandı. *Distribuția* şirketinin sermayesinin Romanya pazarındaki petrol ürünleri satışına katılımından yola çıkarak, Alman katılımcı şirketlerden nominal sermayenin %32.7'sini temsil eden 475 926 136 Lei, İngilizler'den nominal sermayenin %29.1 (Hollanda sermayesini de eklersek %41.7) sermaye elde ederiz. İngiltere, Fransa ve Hollanda şirketleri birlikte petrol endüstrisi⁴⁷ şirketlerinin nominal sermayesinin %56'sını karşılıyordu.

Sonuç olarak, Romanya petrol endüstrisindeki yatırımların kaynağı ve paylaşımının; yalnızca bu yeni dünya çapındaki enerji kaynağına kattığı önemi değil, aynı zamanda Batı Avrupa'dan gelen büyük finansal grupların Romanya üzerindeki ekonomik bağımlılığı da tanımladığını düşünürüz.

Özellikle 1. Dünya Savaşı arefesinden beri, yabancı finans taraftarlarının rekabetine neden olan büyük maden zenginlikleriyle ülkemiz; ABD, Rusya ve Meksika'dan sonra dünyada dördüncü ve Avrupa'da ikinci⁴⁸ üretici olmuştu. Bu gerçekler yalnızca Almanya, Büyük Britanya ve Fransa'nın Romanya'daki ilgilerini arttırmamış aynı zamanda Merkezi Güç ile potansiyel bir stratejik pozisyon için Entente Cordiale'nin üçüncü rakibi olan Rusya'nın da ilgisini çekmişti. Romanya petrolünün çıkarımı, işletimi, ulaşımı ve ticarileştirilmesi için yabancı finansların farklı temsilcileri arasındaki çekişme, Romanya'yı

(42) *Ibidem*, p. 236-237. 48 Acc. to "Moniteur du petrol roumain", no. 6, February 20 / March 5, 1914, p. 284.

(43) Georges Cioriceanu, *op.cit.*, p. 130.

(44) N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță 1878-1914*, Bucharest, 1979, p. 308.

(45) Acc. to Nicolas Xenopol, *op. cit.*, p. 203.

(46) *Ibidem*, p.204.

(47) *Ibidem*.

(48) Acc. to "Moniteur du petrol roumain", no. 6, February 20 / March 5, 1914, p. 284.

Merkezi Güç'ten ayıran ve onu Entente Cordiale'ye doğru çeken bir araç haline gelmişti. Ham petrol aynı zamanda politik bir silah olmuştu.

Gösterişsiz değerler ve paylaşımlar ile birlikte yabancı yatırımcılar Romanya ekonomisinin ve toplumunun diğer sektörlerinde meydana çıktılar. Genellikle, yeraltı zenginliklerinin sömürüsü, tarımsal ürünlerin sanayileştirilmesi, sokak ışıklandırılması için finans sağlanması, demiryolları inşaatı ve limanların modernleştirilmesine yöneldiler.

Romanya'nın Alman finanslarına olan ekonomik bağılılığı yalnızca Devlet borçları ve petrol endüstrisinin büyük katkısı ile değil aynı zamanda ışıklandırma ve kentsel ulaşım ile de belirlenmiştir. Berlin'deki Meşhur elektrik şirketleri; *Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft* (A.E.G.), *Elektrizitäts-Aktiengesellschaft vormals W. Lahmeyer* ve *Siemens-Schuckert* alt subeler ve şirketler açtı. Sonuç olarak, 1900 ve 1914 yılları arasında, elektrik gücünün neredeyse bütün üretimi, taşınması ve dağıtımı (Fransız şirketi *Société du gaz et d'électricité de Bucarest* dışında) Alman sermayesine aitti. Yaş, Brăila, Dorohoi, Roman, Tecuci, ve Bükreşin elektrik ışıklandırması, başkentteki ana binaların merkezi ısıtması ile birlikte onlara verildi. Alman sermayesi; *Câmpina* bitkisi ile bilinen, en güçlü şirket olan *Electrica*'yı kurdu ve Yaş and Brăila'daki kentsel ulaşımı kontrol ediyordu.

Son yüzyılın sonlarından beri Fransa maliyesi varlığını diğer endüstri dallarında da gösterdi. Böylece 1898'de *B. Courant et Comp Cosmeşti*'de kağıt fabrikasını kurdu, bu fabrika 1903 yılında, Slatina ve Cosmeşti'deki ormanları değerlendiren Fransız Th. Raux'a satıldı. 1900'de Ripiceni'de Paris'teki *Dupont, Lachaume, Meillassoux et Co.* ülkedeki altıncı şeker işini kurdu.

Fransız sermayesi; bu daldaki toplam yabancı yatırımın yedinci bölümünü temsil eden ve *Metalurgia română* (*Rumen Metalurjisi*) aracılığıyla metalürji endüstrisinde, *Compagnie d'éclairage de Galatz*

aracılığıyla kentsel ışıklandırmada ve hatta *Societatea pentru îmbunătățirea și dezvoltarea sericiculturii* (*ipekböcekçiliğinin ilerlemesi ve gelişmesi şirketi*)⁴⁹ aracılığıyla tarımda varlığını gösteren şeker endüstrisine 5 milyon Lei'nin üzerinde yatırım yaptı.⁵⁰

Avusturya maliyesinin orman kullanımındaki yatırımları ve Belçika maliyesinin şeker endüstrisindeki (Roman ve Sascut'ta fabrikalar) yatırımları Romanya ekonomisinde bulunan yabancı paraların resmini tamamlar. Birincisi; orman endüstrisinde (totalde 65 736 470 Lei'den 42 157 025 Lei) ve kağıt ve selüloz endüstrisinde üstünlük gösterirken, ikincisi şeker endüstrisinde (totalde 39 042 000 Lei'den 25 500 000 Lei)⁵¹ üstünlük gösterdi.

Teorik olarak Romanya'daki yabancı yatırımların yüksek değeri, yatırım çeşitliliğine ve neredeyse bir kazanca yol açtı, bunlar: Devlet borçları, demiryolu, istasyonlar, köprüler, yeşillikler, limanlar, yollar, nehir ve deniz yolu ulaşımını inşaatı, endüstriyel yatırımlar, banka kuruluşları, reklam şirketleri, sigorta şirketleri, kamuya yönelik hizmetlerdir (ışıklandırma, toplu ulaşım, su ve gaz tedarigi).

Bunların arasındaki yabancı finansların üretimdeki, hizmetteki ve altyapıdaki yatırımları gösterişsiz ve az çeşitliydi. 1900'den sonra birçoğu; alacaklıya garanti ve hızlı kazanç sağlayacak olan dallarda ve hizmetlerde, hammadde kontrolünde olduğu gibi, özellikle güç kaynakları; maden endüstrisi (petrol, cevher), kentsel aydınlatma ve iletişim yolları inşaatı üzerinde çalışmalarını gerçekleştirdiler. Yabancı finansların katılımı aynı zamanda; ulusal sermayenin oluşturulmasına, ticari malların üretiminin gelişmesi yoluyla toplumun modernleştirilmesine, bankaların kurulmasına ve bunların eylemlerinin sağlaştırılmasına, ülkemizin kabul edilmesi ve Avrupa ekonomik sistemiyle bütünleşmesine kararlı bir şekilde katkıda bulundu.

(49) See *Balkan Compass*, pp. 164 and 327.

(50) N. Arcadian, *op. cit.*, p. 135.

(51) N. Arcadian, *op. cit.*, p. 135.